

PARTİ VE ŞEHİR: DEMOKRAT PARTİNİN EDİRNE’DE DOĞUŞU VE GELİŞİMİ (1946-1950)

Okan CEYLAN*

ÖZ

Demokrat Parti (DP) 1946 Genel Seçimlerinde Edirne İlinde başarılı olmuştur. Hatta, Edirne DP’nin Türkiye’de 63 vilayet içinde seçimi kazandığı 9 vilayetten biridir. Bu çalışma DP’nin Edirne’deki siyasi başarısını Edirne’nin 1920’li ve 1930’lu yıllardaki toplumsal ve iktisadi durumuna, İkinci Cihan Harbi Döneminde uygulanan savaş ekonomisine ve tek parti yönetiminin Trakya’daki bürokratik denetimsizliğine dayandırmaktadır. Bu bağlamda, Edirne Yunanistan ve Bulgaristan ile sınırı olduğu için Edirne’nin toplumsal, siyasi ve iktisadi yaşamı iç ve dış politikanın kesişimde bulunmaktadır. Bu açıdan da Edirne çok partili yaşama geçiş sürecinde Türkiye’nin geri kalanından farklı bir örnektir. Bir diğer ifade ile Edirne Türkiye’nin demokratikleşme sürecine yeni bir bakış açısı sunan iyi bir laboratuvarıdır. Bu çalışmanın amacı ise DP’nin Edirne’deki doğuş ve yükseliş sürecinde ilin coğrafyası, gündelik hayat içinde toplumsal ve iktisadi dinamikler ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve DP’deki yerel siyasi aktörlerin rollerini açıklamaktır. 1946 Genel Seçimleri Demokrat Parti tarafından kazanılmasına rağmen Demokrat Partinin Edirne Milletvekilleri istifa etmişler ve 1948’de Millet Partisi’nin kuruluşunda yer almışlardır. Böylece, bu çalışma 1950 seçim kampanyasında Demokrat Partinin il teşkilatının yeniden kurulduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Çok Partili Yaşam, Demokratikleşme, Edirne, Toplum ve Ekonomi, Yerel Siyaset.

THE PARTY AND THE CITY: THE RISE OF THE DEMOCRAT PARTY AND DEVELOPMENT IN EDİRNE (1946-1950)

ABSTRACT

The Democrat Party succeeded in the General Elections of 1946 in Edirne Province. Furthermore, Edirne was one of the 9 provinces in 63 provinces in which the DP won the elections. This study depends the success of the DP in Thrace on the social and economic conditions of Edirne in the 1920s and the 1930s, the war economics implemented during the Second World War, and the lack of bureaucratic inspection of the One-Party Rule in Thrace. In this context, since Edirne had borders with Greece and Bulgaria, the social, political, and economic life of Edirne was in the intersection of domestic and foreign policy. From this perspective, Edirne was a different example from the rest of Turkey in the process of the transition to multi-party system. In other words, Edirne is good laboratory that presents a new perspective to the democratization process of Turkey. The purpose of this study is to explain the geography, social and economic dynamics, and the roles of the local political actors of the Republican People’s Party (the RPP) and the DP. Although the General Elections of 1946 were won by the DP, the DP deputies of Edirne resigned and took part in the foundation of the Nation Party in 1948. Thus, this study indicates the refoundation of the provincial organization of the DP in the election campaign of 1950.

Keywords: Multi-Party System, Democratization, Edirne, Society and Economics, Local Politics.

Atf: CEYLAN, O. (2022). “Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)”, İMGELEM, 6(10): 111-140.

Citation: CEYLAN, O. (2022). “The Party and The City: Rise of the Democrat Party and Development in Edirne (1946-1950)”, İMGELEM, 6(10): 111-140.

Başvuru / Received: 02 Ağustos 2021 / 02 August 2021

Kabul / Accepted: 28 Ekim 2021 / 28 October 2021

Derleme Makale / Review Article.

---

* Dr. Öğr. Gör., Ege Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, E-mail: okan.ceylan@ege.edu.tr, ORCID Numarası: 0000 0001 6867 6726

EXTENDED ABSTRACT

Although the Democrat Party (the DP) won the General Elections of 1946 in the nine provinces of Turkey, the early political success of the DP has been underestimated. These provinces were Edirne, İstanbul, Sinop, Çanakkale, Muğla, Mersin, Afyonkarahisar, Eskişehir, and Kütahya. Furthermore, the General Election of 1946 has been associated with tricks, political and bureaucratic oppressions. In the General Elections of 1946, the Republican People's Party got 397 deputies, the DP got 61 and the number of independent deputies was 7. The DP got all deputies of Afyonkarahisar, Çanakkale and İçel (Mersin). Similarly, the DP got three out of five deputies in Edirne and Sinop, five deputies out of six in Eskişehir, fifteen deputies out of twenty-three in İstanbul, seven deputies out of ten in Kütahya and four deputies out of five deputies in Muğla. Besides, the DP got three out of nine deputies in Kayseri. Despite the early political success of the DP in these provinces, there have not any detailed work about these ten provinces yet. However, it is quite clear that the General Elections of 1946 gave rise to the democratization of Turkey successfully and permanently.

However, while the Republican People's Party won the elections, it lost its hegemony in this process. Rather than the political history of the DP in Turkey, this study mainly focuses on the rise of the DP in Edirne province between 1946 and 1950. Since Edirne was one of these nine provinces where the DP won and the provinces where the DP held its first provincial congress, Edirne is a quite remarkable example to analyses both the local history of Edirne from socio-economic perspectives and the local organization and the rise of the DP.

As a frontier town, Edirne had two borders with Bulgaria and Greece. Thus, the political, social, and economic history of the province were influenced by the domestic and foreign politics of Turkey in the interwar period (1914-1945). Therefore, the socio-economic conditions of Edirne were also influenced by Bulgarian and Greek politics. In addition, the rise of the DP cannot be limited with local political actors and the war economics of the Second World War such as black marketing, profiteering, and heavy tax burden. Furthermore, local people identified the Second World War as a "period of famine" rather than a war. Although they were aware of the invasion of German in Greece, they experienced the war threat and shortages. It is also related to structural factors such as the agricultural structures of Edirne, the lack of enough public investment and lack of bureaucratic inspection of One-Party Rule and the influence of the Great Depression of 1929

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

---

between 1923 and 1946. Therefore, the success of the DP in Edirne was a result of at least twenty years of political, social, and economic experiment.

Since Thrace had been regarded as militarily strategic region within the concept of Bulgarian threat and the Second World War, the economic potentials of the region cannot be understood adequately in the interwar period. In this context, the purpose of this study is to explain the geography, social and economic dynamics, and the roles of the local political actors of the Republican People’s Party (the RPP) and the DP in transition to the multi-party system. Thus, this study claims that Edirne is a remarkable example and a good laboratory to analyse the political, social, and economic dynamics at the local level in the transition to multi-party system. From this perspective, the rise and the development of the DP in Edirne were different from other provinces in Turkey.

The DP got three out of five deputies in Edirne in the General Elections of 1946. Furthermore, since the Municipal Elections of 1930 had not been completed fairly, the people of Edirne could reflect their opponent ideas in the first democratic elections in the multiparty system. However, in contrast to early political success of the DP in Edirne, the DP deputies of Edirne could not maintain their political identities and loyalty to their parties until the General Elections of 1950. Thus, All the DP deputies of Edirne resigned as reaction to top-down political suppression of the central offices of the DP. Namely, the populist, idealist and democratic attitudes of these politicians clashed with the views of the founders of the DP. Since the executives tried to pass multi-party system successfully, they followed more moderate policy. On the other hand, the deputies of Edirne were hardline. The socio-economic conditions of Edirne, the political demands of voters from bottom to top forced them to follow such a political attitude. Therefore, they participated into the Nation Party (the NP) of Marshall Fevzi Çakmak in 1948. Furthermore, since Mashall Fevzi Çakmak was national hero and the older chief of defense in the period of Ataturk, he had been nominated as candidate for presidency by the DP in 1946. However, the NP would not be successful in the General Elections of 1950. However, the DP needed to determine new candidates in the election campaigns of the General Elections of 1950. However, the DP got successful in the General Elections of 1950 in Edirne again. Furthermore, thanks to majoritarian election system, the DP got all the deputies in Edirne.

This study deals with the rise of the DP in Edirne province from inter-disciplinary perspective such as political perspectives and the socio-economic perspectives. Therefore, in addition to primary sources such as the official reports of the Grand National Assembly of Turkey and the statistical reports, it makes use of local press. In addition to these, the secondary literature provides both the general political process and intellectual perspectives. Thus, this study tries to reveal the reasons of the rise and the development of the DP in Edirne and its local politics in Edirne. While there are many academic studies about the political history of the DP in local level, none of these deal with the rise of the DP in the intersection of domestic and foreign reasons and in the twenty-year period. Therefore, the rise of the DP in specific to Edirne is very special and unique example in Turkey.

GİRİŞ

21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 397, Demokrat Parti (DP) 61 ve Bağımsızlar da 7 milletvekili çıkarmıştır. Her ne kadar 21 Temmuz 1946 Genel Seçimleri seçim sisteminin istatistiki kıstasları ve seçim güvenliği açısından bugün dahi gizemini korusa da DP bu seçimlerde başta Edirne olmak üzere İstanbul, Sinop, Kayseri, Çanakkale, Kütahya, Afyonkarahisar, Eskişehir, Muğla ve Mersin'in de aralarında bulunduğu 10 vilayette milletvekili çıkarmıştır. Buna göre Afyonkarahisar, İçel (Mersin) ve Çanakkale'de tüm milletvekillerini Demokrat Parti çıkartırken, Edirne'de 5 milletvekilinden 3'ünü, Eskişehir'de 6 milletvekilinden 5'ini, Sinop'ta 5 milletvekilinden 3'ünü, Muğla'da 5 milletvekilinden 4'ünü, Kütahya'da 10 milletvekilinden 7'sini ve İstanbul'da ise 23 milletvekilinden 15'ini DP çıkartmıştır. Buna karşın Kayseri'de ise Cumhuriyet Halk Partisi çoğunluğu sağlamış ve DP ise 9 milletvekilinden 3'ünü çıkartmıştır (TÜİK, 2012: 8; TBMM, 2010: 446-509).

DP'nin seçimden sonra ilk il kongresini Edirne'de düzenlemiş olması aslında Edirne'ye gösterdiği hassasiyeti ve DP'nin Edirne'deki doğuşu, yükselişi ve vermek istediği politik mesaj hakkında merak uyandırmaktadır. Literatürde DP'nin yerel teşkilatlanmaları konusunda yapılan çalışmalar dikkate alındığında farklı bölgelerdeki teşkilatlanmalara dair çalışmalar göze çarpmaktadır. Batı Anadolu ve Doğu Anadolu'ya dair örneklerde parti örgütlenmelerinin, toplumsal parti tabanlarının ve bu bölgelerdeki iktisadi durumların incelendiği görülmektedir. Örneğin, Mehmet Pınar'ın kaleme aldığı Ağrı ve Muş örneklerinde DP'nin teşkilatlanmasında CHP'nin bölgedeki geç teşkilatlanmasının yarattığı siyasal boşluk, Doğu Anadolu'nun sosyo-

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

---

ekonomik alanda ve kamu yatırımlarında geri kalmışlığının ve yerel politikada etkili olan ağa veya şeyh gibi aktörlerin rolünün ön plana çıktığı görülmektedir (Pınar 2013: 187-206; Pınar 2015: 125-141). Buna karşın, Batı Anadolu’daki İzmir ve Aydın örneklerinde ise DP teşkilatlanmasında Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimine özel bir atıf yapılarak girişimci sınıfların (burjuvazinin) ve önde gelen politik aktörlerin rolleri ön planda tutulmuştur (Güneş 2013: 185-204; Çolak 2011: 92-111). Ancak, 1946 Genel Seçimleri özelinde DP, Muş, Ağrı, İzmir ve Aydın’da birinci parti olamazken Edirne’de %80 oy oranıyla başarılı olmuştur.

Bu çalışma, DP’nin Edirne’deki siyasi başarısının ardında Cumhuriyet’in ilanından sonra Edirne’nin sınır kenti olmasından kaynaklı emniyet ve güvenlik sorunlarının, tek parti yönetiminin Trakya’daki denetimsiz siyasi iktidarının neden olduğu toplumsal mağduriyetlerin ve son olarak da İkinci Dünya Savaşı’nda Edirne’nin Türkiye ortalamalarının da üzerinde maruz kaldığı savaş ekonomisinin etkili olduğu iddiasını taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı ise DP’nin Edirne’deki doğuş ve yükseliş sürecinde ilin coğrafyası, gündelik hayat içinde toplumsal ve iktisadi dinamikleri ve CHP ve DP’deki yerel siyasi aktörlerin rollerini açıklamaktır. Ayrıca bu çalışma, Edirne’nin demokrasi tarihine ışık tutmasının yanı sıra yerel düzeyde DP’nin doğuşunu incelemek için Edirne ilinin iyi bir laboratuvar olduğunu da iddia etmektedir. Bu açılarından düşünüldüğünde Demokrat Parti’nin Edirne’deki doğuş ve yükselişi halk tabanından gelen tazyikle olmuştur. Bu durum, tıpkı Samet Ağaoğlu’nun da ifade ettiği gibi Demokrat Parti “tabandan yükselen bir siyasi teşkilatlanma” olmuştur (Ağaoğlu 1972: 15). Hatta DP Edirne milletvekillerinin demokrasiye olan inançları, siyasi idealizmleri ve seçmen tabanından gelen talepler neticesinde 1948 yılında tamamı partilerinden istifa etmişler ve Millet Partisinin kuruluşunda görev almışlardır. Bu yüzden, 1946 Genel Seçimlerinin Edirne’deki galibi DP olsa da asıl kazanan Millet Partisi olacaktır. 1950 seçimlerine gidildiği süreçte de DP Edirne teşkilatı değişikliğe uğramış ve yeniden milletvekilleri belirlenmiştir.

Edirne’nin Toplumsal Tarihi (1923-1939)

Edirne il sınırlarının belirlenmesinde Türkiye’nin iç idari yönetimi ve Türk dış politikası etkili olmuştur. Bu bağlamda 1914 yılında Balkan Savaşı sonrasında Türkiye’nin Bulgaristan ile imzaladığı İstanbul Antlaşması sonucu Edirne’nin kuzey sınırı Türkiye- Bulgaristan sınırı belli olmuştur. Buna göre Edirne’ye bağlı sancak ve kazalardan Filibe, Kırcaali, Hasköy ve İslimye Bulgaristan’da kalmıştır. Lozan Barış Antlaşmasından sonra Karaağaç Edirne toprağı olurken

Meriç Nehri Edirne ve Dedeağaç (Yunanistan) sınırını belirlemiştir. Böylece 1923'e dek Edirne Vilayetine bağlı olan Dedeağaç ve Gümölcine sancaklarıyla İskeçe kazasından müteşekkil Batı Trakya Yunanistan'da kalmıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra da Gelibolu Çanakkale'nin ilçesi olurken Tekirdağ ve Kırklareli de ayrı iller statüsüne kavuşmuştur (Karpata 2003: 170-171; Özey 2002: 27).

Belirtilen siyasi sınırlar dahilinde Cumhuriyetin ilk yıllarında Edirne ili coğrafi açıdan bitkisel ve hayvansal üretim potansiyeli yüksek bir bölge olsa da 1939 yılında Trakya Umum Müfettişliği tarafından yapılan toprak anketine göre il topraklarının özellikle Meriç ve Ergene ovalarında bulunan 105,615 dekarlık kısmı sazlık ve bataklık arazilerden oluşmaktadır (DİE 1939:7). O tarihlerde bu alanlar ne tarımsal üretim için ne de halkın iskanında kullanılabilmiştir. Bu yüzden de anofellerin ürettiği sıtma yataklarına dönüşmüştür (Ceylan 2021: 274). Edirne'de Meriç, Tunca ve Ergene gibi üç önemli akarsu kaynağı bulunmasına rağmen toprak ve su ıslahı yapılmadığından karasal iklim koşullarında nehirlerin yazları debileri düşmekte kışları da tüm ovaları kaplayan sellere neden olmaktadır. Yaz aylarında yeterli yağış düşmemesi durumunda kuraklık büyük sıkıntı olmaktadır (Burgaç 2017: 141-143).

Bir yandan Edirne'deki geniş bataklıkların neden olduğu sıtma diğer yandan da 19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın ilk çeyreği (1878-1922)'ne dek süren savaşlar ilin demografisi üzerinde büyük tahribata neden olmuştur. Bu yüzden de iş gücü kıtlığı iktisadi üretimi büyük oranda sekteye uğramıştır (Burgaç 2017: 12-15). Yaklaşık yarım asır süren savaşlar silsilesi Edirne'de sermayenin el değiştirmesine ve ülkenin geri kalanının aksine 1930'ların ortalarına kadar Trakya'da yerli ve milli bir burjuva sınıfının inşa edilememesine neden olmuştur. Bu yıllarda bazı Yahudi iş insanlarının Neuilly Antlaşması sonrasında faşist ve yayılmacı bir politika izleyen Bulgarlar ile yaptıkları pazarlıklar bir yandan Trakya üzerinde Bulgar tehlikesini gündemde tutarak bölge halkında emniyet, güvenlik, gelecek endişesi ve ekonomik yılgınlık yaratmış diğer yandan da Türk iş insanlarının güvenlik kaygılarıyla Edirne ve civarına yatırım yapmalarının önünü kesmiştir. Neticede Temmuz 1934'e dek Trakya piyasalarının %75'ini Yahudi iş insanları idare etmiştir (Burgaç 2017: 19-35; Burgaç 2013: 165-167).

Edirne köylüsü bunların yanı sıra kuraklığa bağlı olarak yaşanan ürün kayıpları, 1929'daki Dünya İktisadi Buhranı sonrasında küresel krizin neden olduğu fiyat düşmeleri neticesinde geçim sıkıntısı yaşamıştır. Köylüler banka borçlarını ve arazi vergilerini ödemekte zorlandıklarından bazı

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

---

aileler tarlalarını satmak durumunda kalmıştır (Keyder 2009: 129; Ertem 2010: 72). Coğrafi konumu ve İstanbul pazarlarıyla sahip olduğu demiryolları bağlantısı sayesinde Edirne’nin ticaret iskelesi olarak addedilen Uzunköprü’de 1929 Ekonomik Buhranı derinden hissedilmiştir. Bu yüzden de 1925’ten beri faaliyette olan Uzunköprü Ticaret Borsası bir süreliğine faaliyetlerine ara vermiştir (Edirne Postası 1930, 9 Ekim; Pınar 2016: 81).

Coğrafyanın, savaşların ve iktisadi bunalımların karşısında 1878-1923 yılları arasında yaşanan savaşların ve göçlerin neticesinde yoğun bir demografik hareketliliğe maruz kalan Edirne’de halkın iskân, barınma ve tapu kadastro sorunları karşısında bölgedeki bürokrasinin ağır aksak tutumu ve tek parti yönetiminin sınır bölgesi olan Edirne’ye toplumsal ve iktisadi politikalarından ziyade askeri güvenlik perspektifinden yaklaştığı görülmektedir. Eğitim, sağlık, tarım ve ulaşım alanında yetersiz kamu yatırımları ile halkın devlet dairelerindeki sıkıntılarının çözülememesi bölge insanının iktidardan uzaklaşmasına neden olmuştur (Ivanova 1978: 27-28; Tuncay 1999: 273-274; Koçak 2006: 340). Örneğin Edirne’den başlayan ve 33 kilometresi Yunanistan’dan geçen ve sonrasında Uzunköprü üzerinden İstanbul’a kadar uzanan demiryolları dahi bir Alman şirketi olan Şark Demiryolları tarafından işletilmiş olup bu yol Aralık 1936 yılında devletleştirilmiştir (Ergin 2008: 237; Cumhuriyet 1930, 2 Eylül).

Tek parti idaresinin bölgedeki bu denetimsiz ve sorumsuz siyasetine yönelik ilk siyasi tepki 1930 Mimar Kazım Tahsin Bey tarafından Edirne’de 29 Eylül 1930 ‘da kurulan fakat sosyalist fikirleri gerekçesiyle hükümet tarafından faaliyetine izin verilmeyen Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisidir (Edirne Postası 1930, 9 Ekim). Ekim 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkasının da katıldığı belediye seçimlerinde ise toplumsal tepki yükselmiştir. Seçimler Edirne’nin iki büyük ilçesinden Uzunköprü de CHP’ye yakın bürokratlarca büyük bir tehdit ve tazyik altında geçerken tamamlanamamış, Keşan Belediyesi’ni ise Serbest Cumhuriyet Fırkası kazanmıştır (Edirne Postası 1930, 17 Ekim; Edirne Postası 1931, 5 Şubat). Tüm bu siyasi, iktisadi ve toplumsal denetimsizliğin sonucunda siyasi iktidarın bölgede gücünü arttırmak, ulusal güvenliği sağlamak ve Trakya’nın iktisadi kalkınmasını temin etmek amacıyla 1934 yılında Trakya Umumi Müfettişliği kurulmuştur (Burgaç 2017: 21-37).

İkinci Cihan Harbi Yıllarında Edirne’de Toplum ve Ekonomi

1920’lerin ve 1930’ların Edirne’sinde görülen tüm bu siyasi, iktisadi ve toplumsal çözümsüzlüklere 1939 ve 1945 yılları arasında bir de İkinci Cihan Harbi (1939-1945)’nin neden

olduğu savaş endişesi ve Türkiye'nin neredeyse en ağır savaş ekonomisi eşlik etmiştir. Böylece Edirne halkı gündelik yaşamında sıkıyönetim, gıda kıtlığı, bürokratik baskı ve hükümetin müdahaleci ekonomi politikalarına maruz kalmıştır. Sert karasal iklim koşullarının yanı sıra İstanbul ve Edirne arasındaki demiryollarının 33 kilometresinin yani Pythion (Kuleliburgaz) Karaağaç arasının savaşta işgale uğrayan Yunanistan'dan geçmesi Edirne'nin gıda ve iâşe sıkıntısını daha da arttırmıştır. Bir defa coğrafi konumu gereği Türkiye'nin en kuzey batısında bulunan ve karasal iklim koşullarının olduğu ilde tarım ürünlerinin olgunlaşma dönemi, hasat ve pazarlanmaları Akdeniz kentlerine oranla çok daha geçtir. Bu yüzden savaş yıllarında özellikle de kış aylarında Edirne halkının gıda ihtiyacı daha da problemlili bir hale gelmiştir.

İklim ve yol sıkıntısının yanı sıra, başta Meriç olmak üzere Ergene ve Tunca Nehirlerinde yaşanan su taşkınları Edirne'de bazı ova yerleşimlerinin sel baskınlarına maruz kalmasına, ulaşımın aksamasına ve gıda kıtlığının artmasına neden olmuştur. Ayrıca, sellerle birlikte artan bataklıklar ve su birikintileri bölgede sıtma salgınını arttırdığından kamu sağlığını korumak amacıyla Sıtma Mücadele Teşkilatı da büyük bir uğraş vermiştir (Edirne Postası 1941, 16 Haziran; Edirne Postası 1944, 31 Mayıs). Bu yüzden Edirne, İkinci Dünya Savaşı yıllarında sadece bir sıkıyönetim bölgesi olmakla kalmamış aynı zamanda bir felaket ve mağduriyet bölgesi de olmuştur. Savaşın Edirne hudutlarında gerçekleştiği ve savaş tehlikesinin her an hissedildiği böyle bir ortamda Jandarma, Belediye ekipleri, itfaiye ve Kızılay bölge halkının can güvenliğinin yanı sıra kamu sağlığını da korumuştur (Edirne Postası 1940, 14 Aralık). Edirne bir sınır ili olduğundan sel baskınları noktasında Yunanistan ile geliştirilebilecek ortak projelere ihtiyaç duyulmuştur. Ancak, Yunanistan'ın gerek İkinci Cihan Harbi'nde işgallere maruz kalması gerekse savaş sonrasında yaşadığı iç savaş yüzünden Meriç Nehrinde ıslah projesi başarısız olmuştur (TBMM ZC 1948, 10 Kasım).

İkinci olarak İstanbul'dan Edirne'ye gelen demiryolları 1873 yılında Alman şirketlerine yaptırılmıştı (Erkan 2011: 41). Ancak Lozan Barış Antlaşması sonrasında Batı Trakya Edirne vilayetinden kopup Yunanistan'a geçince demiryollarının 33 kilometresi Yunanistan Dedeâğaç'a bağlı Pytikon (Kuleliburgaz)'dan geçerek Edirne'ye ulaşmaktaydı. Bu yüzden de Hitler işgalinin ve Yunan iç savaşının yaşandığı 1940'larda demiryolu hizmetleri Yunan tarafındaki sabotajlar, işçi grevleri, güvenlik tehlikesi ve artan gümrüklerle durma noktasına gelmiştir (Edirne Postası 1948, 21 Ocak). Hatta, 1946 yılında Yunanistan'daki çeteler Türkiye Bulgaristan ve Yunanistan

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

---

sınırlarının birleştiği noktada bulunan Çirmen köyüne dahi saldırmışlardır (Edirne Postası, 1946, 30 Kasım). 1948 yılına kadar Edirne’ye ulaştırılmak üzere İstanbul’dan gelen gıda maddeleri Uzunköprü İstasyonuna kadar gelmekte oradan da yük hayvanlarının çektiği arabalara yüklenip karayolu vasıtasıyla Edirne’ye ulaştırılmaktadır (Edirne Postası 1948, 19 Haziran). Bu durumda Yunanistan’dan geçmeyerek can ve mal güvenliği tehlikesi atlatılsa da artan ulaşım ve ticaret maliyetleri ve yükselen vergiler, Edirne’deki gıda maddelerinin fiyatlarının Türkiye ortalamalarının üzerinde bir artışına neden olmuştur. Bu ortamda vurgunculuk ve karaborsacılıkla haksız kazanç elde eden tüccarlar da vardır. Örneğin 1 kg biber İstanbul’da 15 kuruştan satılıyorken Edirne’de 35 kuruştur (Edirne Postası 1940, 05 Haziran). Bu yüzden de Edirne’deki savaş ekonomisi koşullarını ağırlaştıran Türkiye’nin neredeyse hiçbir vilayetinde görülmeyecek kadar özel bir durum olarak hem iç hem de dış nedenlerin birlikte etkili olmasıdır.

Edirne topografyasının genelinin alçak ve geniş düzlükler olmasına rağmen savaş koşulları ve ulaşım ağlarının yetersizliği yüzünden kent merkezleriyle köyler arasındaki ulaşım ve ticaret sınırlı kalmıştır. 1950’lerde Kapıkule sınır kapısının açılışına kadar Edirne’deki nüfus hareketliliği ve ticaret hacmi oldukça durgun ve sınırlı düzeydedir (Edirne Ticaret ve Sanayi Odası 1985: 63-64). Savaş ekonomisi, insanların gündelik yaşamlarında her an hissedilmiştir. Örneğin, ordunun giyim kuşam ihtiyacını karşılanması amacıyla 1948 yılına kadar Trakya’dan yapağı ihracı savaşın sona ermesine rağmen yasaklanmıştır. Ancak Anadolu yapağılarının ticaretinin serbest bırakılıp Trakya yapağılarının yasaklanması incelik ve randıman yönünden daha kaliteli olan Trakya yapağısının fiyatının düşmesine neden olmuştur (TBMM ZC 1948, 2 Haziran).

Bu dönemin bir diğer sıkıntısı ise Edirne’nin ekmeklik un ihtiyacıdır. Kentin un ihtiyacı Lüleburgaz’daki değirmenlerden karşılanmaktaydı (Edirne Postası 1948, 7 Temmuz). Ancak, 1950 yılına kadar ulaşım imkânlarının yeterli olmayışından şehrin ekmeklik un ve yakacak odun ihtiyacı karşılanamamıştır (Edirne Postası 1948, 19 Haziran). Bu yüzden de ekmek fiyatları daima yüksek seyretmiştir (Edirne Postası 1939, 15 Şubat). Halkın önemli bir bölümü ekmek kalitesinin düşük olmasından ve şehirdeki ekmek kıtlığından şikâyetçi olmuştur. Ancak Edirne Belediyesi ekmek fiyatlarıyla ilgili tartışmaları yeterince önemsemediğinden ekmek fiyatlarını düşürmeyi de gereksiz bulmuştur (Edirne Postası 1939, 28 Şubat). Edirne kent merkezindeki ekmeklerin içine çavdar unu Edirne kırsalında ise mısır unu ve çavdar unu katılıyordu. Bu durum 1948’e dek devam etmiştir (Edirne Postası 1941, 12 Şubat; Ceylan 2013: 107). Hatta Edirne’deki kıtlığın en önemli göstergesi

de buğdaya göre daha kısa sürede yetişen, fazla emek gerektirmeyen ve besin değeri yüksek olan mısıra rağbetin artmış olmasıdır. Mısır açlığın panzehriydi ve 1940-1945 arası dönemde Edirne ilinde mısır ekim alanı 230,000 dekar iken buğday ekim alanı ise 220,000 dekar ile sınırlı kalmıştır. Böylece mısır ekim alanı buğdayinkini aşmıştır (DİE 1949: 2-59). Kıtık ve savaş psikolojisiyle halk tüketebileceğinden daha çok ekmek talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine, Edirne’de bulunan 10 fırından 9 tanesi anlaşmalı olarak dükkânlarını kapatıp tek bir fırını açık tutup hem ekmek fiyatları yükselmesine hem de ekmek kalitesinin düşmesine neden olmuşlardır (Edirne Postası 1940, 7 Ağustos). Bunun üzerine Nisan 1942’den itibaren ekmek karnesi uygulanmaya başlanmıştır (Edirne Postası 1948, 7 Temmuz). Ancak Edirne’deki tohumluk, gıda ve iaşe sıkıntısı ve hayvanların yem sıkıntısı savaş sonrası dönemde dahi tam çözülememiştir. Edirne Milletvekili Mehmet Öktem’in aktardığına göre Edirne’nin 160 köyü geçinemeyecek duruma düşmüştür. Trakya’da kıtlık, İstanbul’dan Edirne’ye uzandıkça daha da büyümüştür (Yeşil Tire 1949, 8 Ağustos).

1930-1955 arasındaki Türk Yunan ilişkileri iyi seyrettiğinden Türkiye olası bir saldırıyı özellikle Bulgaristan hududundan beklemiştir. Bulgaristan’ın 1919 Neuilly Antlaşması sonrasındaki politik tutumu ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında faşist bloğa kaymış olması bu endişeleri daha da arttırmıştır. Bu yüzden Edirne kent merkezi ile Lalapaşa ve Süloğlu gibi Bulgaristan hududuna yakın yerleşimlerde hissedilen savaş tehdidi çok daha fazladır. 1940 sonlarına doğru savaşın şiddeti daha da artınca sınır bölgelerindeki köylerde geceleri karartmalar uygulanmıştır. Nitekim vilayetin toplam nüfusunun köy ve ilçeler dâhil 250.000 olduğu düşünülürse, nüfusun %20’si olan 50.000 kişi Edirne ilini terk etmiştir (Edirne Postası 1941, 21 Nisan). Bu yüzden de 20 Kasım 1940’ta hükümet Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, İstanbul ve Kocaeli olmak üzere 6 vilayette sıkıyönetim ilan etmiştir (Edirne Postası 1940, 27 Kasım).

II. Cihan Harbi Döneminde Edirne’de Vergiler: Bir Protesto Yöntemi Olarak Pasif Direnişler ve Tepkiler (1939-1946)

Türkiye askeri olarak İkinci Dünya Savaşı’na doğrudan girmese de ülke ekonomisi savaş yüzü görmüş ülkelerin ekonomileri kadar etkilenmiştir. Tek parti yönetimi kentlerin ve ordunun gıda ve iaşe ihtiyacını karşılamak amacıyla olduğu için hem çok sıkı askeri tedbirler almış hem de vergi ve zorunlu çalıştırmalar gibi müdahaleci ekonomik politikalar izlemiştir. Birçoğu kırsalda yaşayan genç erkek nüfusun silahaltına alınmasıyla birlikte genç erkek nüfus üretici pozisyonundan

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

---

tüketici pozisyona geçmiştir. Bu tarzı siyaset tarımsal üretimi düşürürken askeri harcamaları ise arttırmıştır. Dolayısıyla, savaş ekonomisinin ağır yükü Türk köylüsünün (kadınlar, çocuklar ve yaşlılar) üzerine yıkılmıştır (Pamuk 2015: 199-208).

Bu kapsamda ilk olarak 1940 yılında Milli Korunma Kanunu’nu çıkartılmıştır. Böylece tarımsal üretimden, fiyatlara, tüketim süreçlerinden ve zorunlu çalıştırmaya kadar tüm ekonomik süreçler hükümet tarafından kontrol altına alınmıştır. Ancak çiftçiler, mahsullerini daha düşük olan resmi fiyatlardan Toprak Mahsulleri Ofisine satmaları noktasında razı edilememiştir. Bu yüzden köylü daha yüksek fiyattan ürününü tüccara satma arayışına girmiştir. Neticede birçok köylü açlık seviyesinin altında yaşamış ve hayatta kalma mücadelesi vermiştir (Metinsoy 2004: 123). Bu noktada CHP’nin temel çelişkisi ise enflasyonist girişimlerle müdahaleci ekonomi politikalarını birlikte uygulamasında olmuştur (Timur 2003: 24). Bu süreçte sabit gelirliler ve küçük köylü üreticileri yoksullaşırken bazı ticaret burjuvazisi ise karaborsacılık ve hayat pahalılığı sayesinde zenginleşmiştir. Yüksek enflasyon ve haksız kazançları önlemek için hükümet 1942’de burjuvaziye ve özellikle de Gayri Müslimlere yönelik Varlık Vergisi’ni yürürlüğe koymuştur. Tam da bu zamanlarda Edirne basınında karaborsacılar, yok edilmesi gereken ahlaksız, mikrop ve vurguncu olarak nitelendirilmiştir (Edirne Postası 1943, 1 Kasım). Ticaret, Sanayi ve Toprak burjuvazisi verginin toplanışı esnasında yaşanan usulsüzlüklerden ve ayrımcılıktan dolayı çok sıkıntı yaşamıştır. Nitekim, Varlık Vergisinin %70’i İstanbul’dan %65’i de gayri Müslimlerden alınmıştır. Bu yönüyle Varlık Vergisi Milli Burjuvazi yaratmanın aracı olarak da değerlendirilmektedir. Ancak, diğer taraftan da Varlık Vergisi aynı zamanda burjuvazi ve bürokrasi arasındaki ittifakı da kırmıştır (Keyder 2009: 155-164). Ancak Edirne’deki gayri Müslim (Rum, Bulgar ve Yahudi) nüfusun 1923 Lozan Mübadelesinde ve 1934 Trakya Olayları sonrasında gitmiş olmasından dolayı bu kesimlere dair basında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Varlık Vergisinin yanı sıra Türkiye kırsalına yönelik olarak ise 1944’te yürürlüğe konulan Toprak Mahsulleri vergisiyle köylülerin ürettiği ürünlerin %10’nunun Toprak Mahsulleri Ofisi’ne satışı zorunlu tutulmaktaydı. Verginin toplanmasından önce Edirne Valisi Danış Yurdakul köylülerin şikâyetlerini dinlemek ve tavsiyelerde bulunmak amacıyla köy ziyaretlerinde bulunmuştur (Edirne Postası 1943, 11 Haziran). Verginin tahsisi için Edirne ili her biri en az 5 köyden oluşan 23 bölgeye ayrılmıştır. Mahsulün %10’nundan vergi alındığı için köylüler Toprak Mahsulleri Vergisini “Aşar –Öşür” olarak algılamıştır. Vergiyi toplayan memurlar ürünü 8 kg’lık

ölçü birimi olan şinik ile harmandaki öbeklerden aldıklarından köylüler tahsildarlara “şinikçi” demişlerdir (Ceylan 2013: 113). Hatta verginin toplanması kapsamında tarlalar, harman yerleri ve ambarlar kontrol edilmiştir. Ancak yine de verginin toplanma sürecinde istifçilik, vergi kaçırma ve rüşvet karşısında jandarma baskısı da artmıştır. Bu durum bir anlamda köylülerin hükümetin savaş ekonomisi politikasına karşı pasif direnişi olmuştur. Edirne'nin bazı köylerinde rüşvet karşılığı ya da akrabasını korumak için bazı muhtarların ve tartı memurlarının karıştığı iddia edilen yolsuzluklar dava konusu olmuştur (Metinsoy 2004: 132).

Hem tarımsal üretimin düşük düzeyde kalması hem de TMO fiyatlarının düşük seyretmesi yüzünden köylüler ürünlerini TMO ya vermekten kaçınmışlardır. Böylece birçok köylü ürününü devletten kaçırarak istifleyip daha yüksek fiyattan tüccara satmıştır. Bu durum jandarma baskısını, hukuki davaları ve karaborsacılığı arttırdığı gibi köylünün iktidara olan güvenini de derinden sarsmıştır (Pamuk 1988: 91). Tarımda makineleşmenin düşük olduğu ve insan emeğinin kıt olduğu bir dönemde işçi ücretlerinin düşük düzeyde kalması bir çelişkidir. Bu çelişkili durumun nedeni ise şüphesiz kıtlıktır. Örneğin, Edirnelilerin kıtlık yılları olarak adlandırdığı 1939-1945 arasında birçok köylü büyük toprak sahiplerinin tarım arazilerinde karın tokluğuna çalışmak zorunda kalmıştır (Ceylan 2018: 636).

Edirne'nin savaş alanlarına yakınlığı dolayısıyla, Edirne, psikolojik savaş tehdidini ve savaş ekonomisinin getirdiği hayat pahalılığını, karaborsacılığı ve kıtlığı Türkiye'de en üst düzeyde hisseden ildir. Bu yüzden de İkinci Dünya Savaşı'nın Edirne'deki toplum hafızasında “Alman Harbi ve Kıtlık yılları” olarak algılandığı görülmektedir (Edirne Ticaret ve Sanayi Odası 1985: 63-64). Meriç Nehrinin batısındaki Dedeagaç'tan duyulan yoğun silah atışları, Edirne'ye kaçak olarak sızan Hitler askerleri bölge halkında tedirginliği daha da arttırmıştır. Bazı askerler Meriç'te boğulurken bazıları ise Uzunköprü'deki mülteci kampına yerleştirilmiştir. Bu bağlamda sınır bölgesinde bulunan Meriç ovasına girişler kısmen yasaklanmış ve Türk ordusu tedbir almıştır. Bu durum güvenlik kadar bölge halkının tarımdaki emek verimliliğini de olumsuz yönde etkilemiştir. Örneğin ovadaki tarım arazilerinin ve dut bahçelerinin bakımları gecikmiş ve mahsuller zarar görmüştür. Neticede Meriç ilçesindeki ipek üretimi düşmüştür. Bu yönüyle de Edirne savaşın eşliğinde bulunmuştur (Ceylan 2018: 637).

Savaş ekonomisinin sonucunda memnuniyetsiz kitlelerin desteğini tekrardan kazanmak isteyen CHP, 14 Mayıs 1945'te Toprak Reformunu meclis gündemine taşımıştır. Toprak Reformu

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

TBMM de kabul edilse de tamamıyla uygulanamamıştır. Ancak Adnan Menderes, Cavit Oral ve Emin Sazak gibi CHP içindeki büyük toprak burjuvazisi bu kanuna karşı çıktıkları için Toprak Reformu CHP içindeki siyasi görüş ayrıklarını da gün yüzüne çıkartmıştır (Karaömerlioğlu 1998: 36). Nitekim, CHP’nin toprak burjuvazisi ve ticaret burjuvazisi kökenli milletvekilleri bu uygulamayla kendi menfaatlerinin çatıştığını düşünmüşlerdir (Turgut 1991: 150). 21 Mayıs 1945’teki bütçe görüşmeleri tartışmaya dönüşünce muhalifler artan kamu borçlarını, karaborsacılığı, hayat pahalılığını ve yoksulluğu eleştirmişlerdir (Eroğul 1970: 9).

Bunun üzerine Adnan Menderes, Refik Koraltan, Mehmet Fuat Köprülü ve Celal Bayar hükümete dördümlü takrir vermiştir. Bu durum aslında Türkiye’de o dönemde liberal kapitalist ekonominin gelişiminden yararlanmak isteyen ve DP’nin de büyük oranda toplumsal tabanını oluşturacak olan köylülerin burjuvazi ile yaptığı ittifaka bir örnek olarak da gösterilebilir (Demirel 2011: 397). Nitekim Dördümlü Takrir DP’nin kuruluşunda ilk adımdır. Toprak Reformu her ne kadar hem büyük toprak burjuvazisinin hem de kamu arazilerinin topraksız köylüye dağıtımını ön görse de uygulamada daha çok kamu arazilerinin dağıtıldığı görülmektedir. Ancak köylünün asıl sıkıntısı topraktan ziyade üretim araçlarına sahip olmayışıdır. Bu yüzden de CHP köylünün gerçekten ekonomik sorunlarına somut bir çözüm önerisi getirmekten ziyade bu kanunu daha çok siyasi kaygılarla gündemine almıştır. Benzer bir şekilde köylülerin siyasi desteğini tekrardan kazanmanın yanı sıra, CHP rakipleri olan muhalif toprak burjuvazisinin siyaseten elini zorlaştırmayı da hedeflemiştir. Ancak 1950’lerde DP de çiftçiyi topraklandırma kapsamında köylüye kamu arazilerinden toprak dağıtacak ve tarımda mekanizasyonu geliştirecektir (Pamuk 1988: 228; Keyder 2009: 176-178).

Edirne özelinde 5000 dekardan fazla toprak sahibi olan çiftçi sayısı 25’tir (Başer 2013: 207). Edirne’de 24.000 çiftçi hanesinin olduğu düşünülürse büyük ölçekli işletmelerin oranının binde bir olduğu görülmektedir (DİE 1939: 11). Bir diğer yönüyle de 1920’lerin ortalarından beri hükümet hem kamu arazilerinden hem de 1923 Lozan mübadelesinde Edirne’den giden Rumların arazilerinden çiftçilere toprak dağıtmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşının çıkması çiftçiyi topraklandırmayı yarım bırakmıştır. Hatta 1945 yılında Toprak Reformu mecliste konuşulsa da 1948’e kadar Edirne’de somut bir adım atılmamıştır (Vatandaş 1948, 15 Aralık). Ancak, savaş sonrası dönemde savaş tehdidinin ve savaş ekonomisinin ortadan kalkmasıyla birlikte çiftçiyi topraklandırma ve tarımda makineleşme sayesinde Edirne’deki ekili tarım alanları en az iki kat

artmıştır. Bunda etkili olan bir diğer faktör ise tarlaya dönüştürülebilecek meraların varlığıdır. 1948 yılı itibariyle Edirne'deki toprak dağıtımını başlanmış olup öncelik Edirne merkez ilçenin köylerine verilmiştir (Edirne Postası 1948, 7 Temmuz). 1955'e kadar bir milyon dekar arazinin köylüye dağıtımını amaçlanmış ve bunun 3/1'i 1950 yılına kadar dağıtılmıştır (Yeni Edirne 1950, 21 Ağustos). Toprak dağıtımını tarımsal üretimin ve çiftçilerin refahının artışı olarak değerlendiren Edirne Demokrat Parti teşkilatı, Uzunköprü'deki ilçe kongrelerinde bölgede toprak dağıtım komisyonunun daha hızlı çalışması konusundaki dileklerini dile getirmişlerdir (Yeni Edirne 1952, 25 Nisan). Neticede ekili tarım arazisi 1945'ten 1950'ye 800,000 dekardan 1,900,000 dekara artış göstermiştir (DİE 1947: 2-59; DİE 1955: 72). Ancak toprak dağıtımını çiftçi açısından yeterli bir çözüm olmayacaktır. Nitekim, Cumhuriyet'in ilanından itibaren Edirne'nin yaşadığı sosyo-ekonomik problemler İkinci Cihan Harbi'ndeki müdahaleci ekonomi politikalarıyla daha perçinlenmiştir. Tüm bu süreç toplum tabanında yeni bir siyasi iktidarı gerekli kılmıştır.

Edirne'de Demokrat Parti'nin Doğuşu

DP'nin Edirne'deki teşkilatlanmasına dair Edirne basınındaki ilk haber 5 Haziran 1946 tarihinde yer almıştır. Kırklareli DP teşkilatı üyesi Avni Sakman DP'nin Edirne teşkilatlanmasında önemli bir görev üstlenmiş ve 10 Haziran 1946'da da Edirne'de DP il teşkilatı kurulmuştur. DP'nin ilk Edirne il başkanı ise Bahattin Öğütmen'dir. Ardından da Öğütmen partilerinin açılışını Trakya Umumi Müfettişliğine ve Edirne valiliğine bildirmiştir (Edirne Postası 1946, 5 Haziran). Nitekim, İstanbul Aksaray'da İnönü ve Öğütmen aileleri arasındaki dostluk ve İsmet İnönü ile Bahattin Öğütmen arasındaki okul arkadaşlığı dolayısıyla Öğütmen'in bu siyasi kariyerinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün destekleri olmuştur. Öğütmen seküler yaşam tarzını, Cumhuriyet devrimlerini ve CHP ideolojisini benimsemiş bir kişiliktir. Aralarındaki güven duygusuna ek olarak, İnönü Doktor Bahattin Öğütmen'in geniş bir sosyal çevresinin olduğunu da düşündüğünden onu desteklemek istemiştir (Çağman 2011). Ayrıca, tahsilini askeri tıbbiyede yapmış olan Öğütmen binbaşıyken ordudan emekliye ayrılmıştır. Öğütmen Millî Mücadele sonrasında Edirne'de CHP teşkilatının ilk üyelerinden olup bir sürede Cumhuriyet Halk Fırkası Edirne il başkanlığında bulunmuştur (Edirne Postası 1946, Temmuz 24). Batı Anadolu'da Celal Bayar'ın Kurtuluş Savaşında İzmir ve çevresindeki Millî Mücadeleyi örgütlemesinin getirdiği kahramanlık DP teşkilatlarını örgütlemeye bir referansken (Güneş 2013: 185-204; Çolak 2011: 92-111) Edirne'de ise DP teşkilatlanmasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün tepeden inme bir

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

şekilde doğrudan destekleri olmuştur. Hatta DP’nin Edirne’deki ilk yerel siyasi elitleri bir partizanlıktan ziyade demokrat kimlikleri daha ön planda olan kimselerdir. DP Edirne il idare kurulunda il başkanı Dr. Bahattin Ögütmen, yağhaneci Sebahattin Parsoy (ilçe idare kurulu başkanı) ve yarbay emeklisi Mestan Bey gibi isimler bulunmaktadır (Edirne Postası 1946 Temmuz 13).

1946 Genel Seçimlerine giden süreçte Edirne’de CHP, DP, Milli Kalkınma Partisi (MKP) ve bağımsız adaylar arasında siyasal bir yarış vardır (Edirne Postası 1946, 11 Haziran). CHP ve DP’nin toplumsal tabanı savaş ekonomisi ve vilayetin geri kalmışlığının olumsuzluğunu tartışırken Edirne’deki CHP ve DP teşkilatlarının yöneticileri birbirleriyle oldukça dostane ilişkiler içindeydiler. Bu durum halk nezdinde 1930’daki Serbest Fırka deneyimini hatırlara getirirse de İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB tehdidi karşısında gelişen Türk dış politikası ve savaş ekonomisiyle CHP’den uzaklaşan halk kitleleri çok partili yaşama ve özellikle de yeni bir siyasi iktidar arayışı içine girmiştir. DP Edirne teşkilatının kuruluşu seçimlerden sadece 40 gün önce olmuştur. Bu yüzden de seçimlerde aday olarak gösterilmesi düşünülen kişiler üzerine tartışmalar başlamıştır. İlk olarak fabrikatör Sebahattin Parsoy ilçe idare kurulu başkanırken diğer yöneticiler ise Meriç eski sulh hâkimi Hüseyin Bey ve Meriç ilçesi hükümet doktoru Şemsi Ayazma’dır (Edirne Postası 1946, 13 Temmuz). Edirne ili özelinde DP teşkilatlarındaki kişilerin buldukları sınıflar DP’nin burada da taşradaki ticaret burjuvazisi ve taşrayı iyi bilen yereldeki bürokratlardan oluştuğu görülmektedir. Hatta DP’nin ilk dönemlerinde bazı adayları istifa edip MKP’ye dahi geçmiştir (Edirne Postası 1946, 13 Temmuz). DP il Meclisi DP’li üyeler tarafından da seçimle yeniden belirlenmiştir (Edirne Postası 1949, 21 Aralık).

DP Müteşebbis Heyeti ilk ilçe teşkilatlarını İpsala ve Meriç ilçelerinde açmıştır. Bu ilçeler ildeki diğer ilçelerle kıyaslandığında tarımsal üretim potansiyelinin yüksek olduğu, köylü nüfusun yoğun yaşadığı ve daha gelenekçi muhafazakâr yerlerdir (Edirne Postası 1946, 06 Haziran). Bu kapsamda DP, Meriç’in köylerinde ocak teşkilatları kurmuştur (Edirne Postası, 1946, 06 Temmuz). CHP’nin daha güçlü olduğu Keşan’da ise Sebahattin Parsoy ve İsmail Konakkuran’ın faaliyetlerine rağmen DP teşkilatının kurulması daha geç olmuştur (Edirne Postası 1946, 13 Temmuz). 1946 seçimleri için DP adayları ilçe idare kurulu başkanı Sebahattin Parsoy (iş adamı), Fevzi Sengelli (hukukçu), Mehmet Öktem (müteahhit) Fethi Can Erimçağ (hukukçu) ve Bahattin Ögütmen (doktor) 1946 Genel Seçimleri için DP’den aday olmuştur. Ancak, milletvekili adaylığı

konusundaki görüş ayrılıkları DP içinde istifaları daha da arttırmıştır (Edirne Postası 1946, 24 Temmuz).

Eylül 1947’de yapılması gereken yerel seçimler tek parti yönetimi tarafından 26 Nisan 1946 tarihinde Mayıs 1946 tarihine alındığı için DP Edirne’de teşkilatlanamamış ve Edirne’de yerel seçimlere de katılmamıştır (Çolak 2012: 6). Erken seçime bir tepki olarak seçmen nüfusunun yarısını teşkil eden Edirne’deki DP destekçileri de sandığa gitmemişlerdir (TBMM ZC 1946, 31 Mayıs; Tuncay 2014: 31). Hatta 1946 yerel seçiminde sandığa giden ve CHP’yi destekleyen seçmenin de %30’u 1946 genel seçiminde DP’yi desteklemiştir. Böylece DP Edirne’de %80 oy almıştır. Halkın tek parti yönetimine karşı ilgisizliğini ve ümitsizliğini gizlemek isteyen CHP destekçisi olan Edirne basını ise halkın seçim günü mesire alanlarına ve tarlalarına gittiklerini belirtmiştir. Hatta seçimlerden birkaç hafta önce düzenlenen tarihi Kırkpınar Güreşleri dahi Edirne’deki yerel seçimlerden çok daha fazla ilgi görmüştür (Edirne Postası 1946, 01 Haziran). Bunlara ek olarak, DP’nin Edirne’deki başarısının bir diğer nedeni de CHP’nin Edirne teşkilatında yaşanan siyasi görüş ayrılıklarının kamuoyunda CHP’ye olan güveni sarsmasıdır. Bunun neticesinde de memnuniyetsiz kitle özellikle Edirne ve Keşan’da ya bağımsız adaylara ya da DP adaylarına oy vermişlerdir (Kırklareli Yeşilyurt 1946, 25 Temmuz; Edirne Postası 1946, 27 Temmuz). Nitekim seçimlerin sonucunda Edirne Belediye Meclisi, belediye başkanını belirlemek için yaptıkları oylamada Tahsin Şıpka ve Hasan Osma eşit oy almışlardır. Netice’de Edirne merkez ilçede Tahsin Şıpka, Meriç’te Ali Gürgen, Keşan’da Ahmet Gürsoy, İpsala’da Raif Cansun ve Uzunköprü’de Kazım Taner belediye başkanı seçilmiştir (Edirne Postası 1946, 5 Haziran). Ancak bu durum ilerleyen süreçte Hasan Osma’nın muhalefetine ve DP’ye geçmesine de neden olacaktır.

1946 Genel Seçimleri ve 1947 Muhtar Seçimleri

DP ilkesel olarak ekonomide liberalizmi siyasette ise demokrasiyi benimsemiştir (Eroğul 1970: 11-14). DP Türkiye’de siyasal muhafazakârlığın ve merkez sağ ideolojinin ilk başarılı kurumsallaşmasıdır (Seyhanlıoğlu 2011: 265). 1946-1950 arası dönemde, iki parti arasındaki yarışın artması demokratik söylemlerin ve popülist politikaların daha çok görülmesine yol açmıştır. İlk defa seçim yarışında posterler kullanılmış ve adaylar köy ve kasabalara kadar gitmişlerdir. Bu süreçte CHP kamu düzenine, kamu güvenliğine ve Cumhuriyet rejiminin başarılarına dikkat çekerken DP’de İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan hayat pahalılığında, jandarma baskısından ve 1946’daki hileli genel seçimlerden şikâyet etmiştir. DP popüler bir toplum hareketi

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

---

ve tabandan geliyordu. Oysa CHP ülkeyi daha tepeden inmece yönetiyor ve politikaları DP kadar halkın sosyo-ekonomik sıkıntılarına dokunan politikalar değildi (Ağaoğlu 1972: 38-46).

DP ve CHP arasındaki yarışta Edirne nüfusunun üçte ikisinin yaşadığı köylere ve beldelelere yönelik milletvekili, parti il başkanları ve meclis üyelerinin ziyaretleri artmış ve beldelerde parti teşkilatları kurulmuştur. Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ’da 5’şer milletvekili kontenjanı vardır (DİE 1961: 15; Edirne Postası 1946, 22 Haziran). DP muhalefeti sayesinde köylüler dilek ve şikâyetlerini siyasilere doğrudan aktarma fırsatı bulmuşlar ve DP’nin ocak teşkilatlarıyla da aktif politikaya katılmışlardır. Medya iletişim imkânlarının ve okuryazarlığın oldukça düşük olduğu kırsal alanlar için bu teşkilatlanmalar ve ziyaretler önemlidir. Örneğin, iletişim imkânı bakımından Trakya Umum Müfettişlik Bölgesindeki 6611 radyonun 1118 adedi Edirne’de bulunmaktaydı. Okuryazarlığın düşüklüğü sebebiyle sözlü anlatım ve karikatürlerle resmetme 1946 seçim kampanyasında çok sık kullanılmıştır (Edirne Postası 1946, 17 Nisan). İlk defa yeter söz milletindir yazılı afişler Türk siyasi tarihinde yerini almıştır.

Edirne şehri merkez köyleriyle birlikte 38. seçim komisyonuna bağlıdır (Edirne Postası 1946, 22 Haziran). Seçim gününün ilanından sonra siyasi propagandalar başlamıştır (Edirne Postası 1946, 6 Temmuz). Bazı adayların halkın yoksulluğu ve vergiler konusunda yapmış oldukları sorumsuz söylemler neticesinde Keşan’da bazı istenilmeyen olaylar yaşanmıştır. DP’nin iktidara gelmesi durumunda hayvan vergisi, okul vergisi gibi halkı yoksullaştıran uygulamaların kaldırılacağını belirtmişlerdir. DP’li adayların bu söylemlerine karşılık Paşayiğit Köyü muhtarı olayı yargıya taşımıştır (Edirne Postası 1946, 6 Temmuz). DP’liler Edirne kırsalındaki faaliyetlerinde ülke genelinde demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün olmadığına yönelik söylemlerde bulunmuş ve sık sık da CHP’lilerin itirazlarıyla karşılaşmışlardır (Edirne Postası 1947, 05 Mart). Buna karşın CHP destekçisi basın CHP’yi desteklemenin bağımsızlığımızı kazandıran partiye karşı bir sadakat olarak değerlendirmiştir (Edirne Postası 1946, 19 Haziran). CHP ise seçim kampanyasında İkinci Dünya Savaşındaki başarılı dış politikaları ve Birleşmiş Milletlere üyelik konularından bahsetmişlerdir (Edirne Postası 1946, 13 Temmuz). Yaygınlaşan partizanlık atmosferinde taşra teşkilatlarındaki partililer tartışmaların ve kavgaların yanı sıra köylerde birbirlerinin tarladaki mahsullerine de zarar vermişlerdir.

1946 seçimlerine kadar DP 63 vilayetten 40’nda ve 393 ilçenin de 200’nde teşkilatlanmıştır (Vatan 1946, 27 Haziran; Pınar 2013: 187; DİE 1961). Bu süreçte de DP’liler hem jandarma

baskısına hem de CHP yanlısı bürokrasinin baskılarına maruz kalmışlardır. Edirne’de böyle bir baskının görüldüğüne dair bir kanıt yoktur. Nitekim %76 seçmen katılımıyla gerçekleştirilen 1946 seçimleri açık oy gizli sayım usulü, bazı seçim görevlilerinin özgür iradeye müdahaleleri ve bürokratik baskılar altında tarihe hileli seçim olarak geçmiştir (Metin 2001: 27-49). Bu da bize CHP’nin bazı taşra teşkilatlarıyla taşradaki bazı bürokratların çok partili yaşamı henüz benimseyemediklerini göstermektedir.

1946 Genel Seçimleri tek dereceli seçim olup Edirne ili genelinde toplam 127 adet seçim bürosu kurulmuştur. Bunların 28’i ise Edirne’dedir (Edirne Postası 1946, 24 Temmuz). İl genelinde 97,250 seçmen bulunmaktadır (TBMM 1946, Milletvekili Seçilmişlere Ait Tutanak). 1946 seçimlerinde Edirne İkinci Dünya Savaşı’nın başında ilan edilen sıkı yönetim bölgelerinden olduğundan tedbirler sıkı tutulsa da ilin kırsalında bazı istenilmeyen ve beklenilmeyen olaylar da vuku bulmuştur. Örneğin Gerdeli köyünde DP’liler köy bekçisini de yaralamak suretiyle seçim sandığını kaçırmışlardır. Kaçırılan sandık boş bir tarlada bulunmuştur (Edirne Postası 1946, Temmuz 24; Edirne Postası 1946, 07 Eylül). Sanıklar çıkarıldıkları Edirne Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 11 aydan 2 yıla kadar hapis cezasıyla yargılanmışlardır (Edirne Postası, 1946, 30 Kasım). Türkiye genelinde DP’ye karşı yapıldığı iddia edilen bürokratik baskının, yaratılan mağduriyetlerin ve hilelerin aksine Edirneli demokratlar sertlik yanlısı olmuşlardır. DP 1946 seçimlerinde Edirne’de oyların %80’nini kazanmıştır. Böylece 5 milletvekilinin 3’ünü kazanmıştır (Edirne Postası 1946, 24 Temmuz). Edirne’nin Cumhuriyet’in ilanından beri yaşadığı toplumsal ve iktisadi krizler, 1930 Belediye Seçimleri ve halkın tepkisi göz önünde bulundurulduğundan Türkiye genelinin aksine, hem her iki partinin yerel teşkilatları hem de Edirne’deki yerel bürokrasi herhangi bir toplumsal tepkiye mahal vermemek adına 1946 Genel Seçimlerinde daha dikkatli ve sorumlu davranmıştır. (Edirne Postası 1946, 24 Temmuz).

Türkiye genelinde 1946 Genel Seçimleri için “hileli seçim” denilse de DP’nin Edirne’deki %80’lik başarısı oldukça dikkat çekicidir. Dahası bu başarı DP’nin 1950’lerde Edirne’deki başarısının ilk adımıdır. Edirneli seçmen 1946’da oy verirken ekonomik yılgınlığı, bürokratik denetimsizliği, 1930’lardaki Bulgar tehdidini ve İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki savaş ekonomisini göz önünde bulundurmıştır. Böylelikle çok partili yaşama geçiş ve liberal-demokrat bir iktidar Edirne’deki geniş toplum kesimlerince çok sıkı bir şekilde talep edilmiştir.

Tablo 1. 1946 Genel Seçimleri Sonucunda Edirne’de Milletvekilleri

Aday Listesi	Oy Sayısı	Partiler
M. Edip Ağaoğulları	32,009	CHP
M. Nedim Gündüzalp	31,835	CHP
F. Can Erimçağ	30.445	DP
Bahaeddin Öğütmen	30,478	DP
Mehmet Öktem	30, 650	DP

Kaynak: TBMM Milletvekili Seçilmişlere Ait Tutanak

<https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/mazbatalar.sonuc> “Kimler Ne kadar Oy Aldılar?”

(Edirne Postası 1946, 24 Temmuz)

DP adaylarından Fevzi Sengelli 30,192, Sebahattin Parsoy 29, 512 oy alırlarken CHP adaylarından Selim Özdemir Günday 27,478, Fatma Memik 27,143, Mazhat Müfit Kansu ise 27,143 oy almıştır. MKP adayı Hüseyin Dinçer ise 27,961 oy almıştır (Edirne Postası 1946, 24 Temmuz). Edirne’nin CHP’li milletvekillerinden ikisi de bürokrattır. Örneğin, Mehmet Edip Ağaoğulları 1891 Edirne doğumlu ve subaylık görevinden sonra çiftçilik ve tüccarlıkla meşgul olmuştur. Mahmut Nedim Gündüzalp ise 1892 Tutrakan/ Silistre doğumlu ve ise hukukçudur. Gümrükler ve Tekel Bakanlığı’nda Müsteşarlık görevlerinde bulunmuştur. Buna karşın DP’den seçilen 3 milletvekili vardır. Bu kişiler Fethi Can Erimçağ, Mehmet Öktem ve Bahaeddin Öğütmandır. Erimçağ 1904 yılında Kangal (Sivas)’da doğmuştur. 1932 yılında Tekel Edirne Başmüdürlüğü avukatlığını yapan Erimçağ CHP idare kurulu üyesi ve Edirne Belediyesi meclis üyeliği yapmıştır. Öktem 1897 yılında Babaeski’de doğmuş ve 1930-1935 yılları arasında Babaeski Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuş müteahhit ve zirai aletlerin Trakya satış acenteliğini yapan bir iş adamıdır. Öğütmen ise asker emeklisi, doktor ve eski CHF Edirne İl Başkanı, bürokrat milli emlake ait Fındıklıyan un fabrikası müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Dikkat edilmesi gereken DP’de iki girişimci olduğu ve piyasa ekonomisini daha yakından tanıyan kişiler oldukları ve her iki partinin de diğer bürokrat kökenli milletvekillerinin alt rütbeli bürokratlar olmasıdır (TBMM 2010: 463; Edirne Postası 1946, 24 Temmuz).

21 Temmuz 1946 Genel Seçiminin ardından 7 ay sonra 20-27 Şubat 1947 tarihinde kış koşullarında muhtarlık seçimleri yapılmıştır. Keşan ve Uzunköprü'nün 36'şar köyünde Meriç'in 20 ve İpsala'nın 18 köyünde seçmen sayısının az olması ve itirazların olmayışı sayesinde seçimler daha kısa zamanda tamamlanmıştır (Edirne Postası 1947, 20 Şubat). 1940'lı yıllarda muhtarlık seçimlerinde seçilmesi muhtemel belirli kişiler adaylıklarını koyuyor ve görevlerini herhangi bir çıkar beklemezsizin belirli bürokratik ve ekonomik zorluklara katlanarak yapmaktaydılar. Halkın ise muhtarlarla ilgisi ise sınırlı düzeydedir (Edirne Postası 1947, 21 Mayıs). Bu yüzden de Edirne ili genelinde halkın ihtiyar heyeti seçimlerine olan ilgisi daha düşük düzeyde kalmıştır. Seçimlere en yüksek katılım %70 ile Lalapaşa'da olduğu görülürken Edirne'de %40, Uzunköprü'de %38 ve Meriç'te %48 katılım oranı görülmüştür. Edirne vilayeti genelinde ise 260 köyün 253'ünü muhtarlık seçimlerinde CHP'li adayların kazanmış olması oldukça dikkate değer bir ayrıntıdır (Edirne Postası 1947, 15 Şubat).

Genel Seçimlerde DP'yi destekleyen Edirneliler aylar sonra muhtarlık seçimlerinde CHP'li adayları desteklemişlerdir. Bunun en geniş manadaki açıklaması toplumun menfaatleri doğrultusunda oy kullanmasıdır. Bahsedilen dönemde Edirne kırsalında ileri gelen tanınmış (kanaat önderi) ailelerin yereldeki CHP teşkilatları ve CHP'ye yakın taşra bürokratlarıyla siyasal ve toplumsal bağlantıları çok güçlüdür. Halk da gündelik hayatta karşı karşıya kaldığı bürokratik sıkıntılarında bu ailelerin desteğini almak için oy tercihlerinde stratejik hareket etmiştir. Nitekim siyasal partilerin de çıkar guruplarının temsilcileri olduğu bir gerçektir. Bir yönüyle DP ve CHP arasındaki savrulmalar demokrasinin de zaferidir. Bunlara ek olarak, muhtarlık seçimlerinde köy yerlerinde özellikle gelenekçi muhafazakâr toplumsal yaşam ve akrabalık bağları parti kimliğinden de önde geldiği için halkın oy tercihleri değişebilmektedir.

DP Edirne İl Kongresi

DP 1946 Genel Seçimlerinde Edirne'deki siyasi başarısının sosyo-ekonomik nedenlerinin çok iyi farkında olduğu için ilk il kongresini 25 Ekim 1946'da Edirne'de düzenlemiştir. İlk kongrenin Edirne gibi ekonomik geri kalmışlık yaşayan bir ilde düzenlenmiş olması hem ekonomik kalkınmaya hem de seçmenin desteğine yönelik bilinçli bir eylem ve siyasal bir mesajdır. Kongre Trakya Paşaeli Müdafai Hukuk Cemiyeti kurucularından Kasım Yolageldili'nin ailesinden Ahmet Yolageldili'nin Tavukçular Caddesindeki evinde olmuştur. Keşan delegeleri hariç toplamda 80 delege kongreye katılmıştır (Edirne Postası 1946, 26 Ekim). İl kongresi için Edirne'ye gelen Celal

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

Bayar ve Hikmet Bayur Bahattin Öğütmenin konağında misafir olarak ağırlanmışlardır (Çağman 2011).

Kongreye DP Edirne milletvekillerinin yanı sıra parti lideri Celal Bayar, İstanbul DP İl başkanı Kenan Öner, DP sekreteri Basri Aktaş ve bazı siyasiler katılmıştır. Rasih Gürkan’ın başkanlığında toplanan kongrede Hasan Osm, Ahmet Sengelli, Sebahattin Parsoy (yağhaneci), Halit Yene, Rasih Gürkan, Moiz Alpo ve İsmail Konakkuran DP il idare kurulu üyeleri olarak seçilmişlerdir. Bu kongrede ilk defa demokratların dilek ve şikâyetleri dinlenmiştir. Ulusal düzeydeki sıkıntılarının yanı sıra özellikle bir sınır kenti olması hasebiyle yatırım ihmalinden kaynaklı Edirne’nin enkaz görünümündeki hali gündeme taşınmıştır. Hatta öyle ki Edirne’nin Bulgaristan’ın Türkiye sınırındaki şehirlerden bile daha geri kaldığı dile getirilmiştir. Ayrıca, kalkınmaya yönelik olarak DP’liler tarımda makineleşmenin önemi üzerine konuşmuşlardır. Bürokratik ve siyasi olarak ise kamu kurum ve kuruluşlarında DP’lilere yönelik ayrımcılıktan şikâyetçi olmuşlardır. Eğitim konusunda her köye ilkokul açılması talepleri olduğu gibi Kepirtepe Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlerin akademik yetersizlikleri konusunda bazı üyelerin şikâyeti olmuştur. Köy Enstitülerinde aldıkları ziraat eğitimleri dolayısıyla bu öğretmenlerin öğretmenden ziyade çiftçi gibi dersler verdikleri söylenmiştir (Cumhuriyet 1946, 26 Ekim). Nitekim, köy enstitülerinde teorik bilgi ya da entelektüel düşünceden ziyade elle yaparak öğrenme vardır (Karaömerlioğlu 1998: 57-58). Bunun üzerine Celal Bayar, Demokratların çok partili düzen ilkelerine sıkı sıkıya bağlı kaldıkları müddetçe kamu kurumlarında uygulanan ayrımcılık konusunda partililerin haklarının korunacağını söylemiştir. Ayrımcılığa maruz kalanlarla DP’nin iletişime geçeceğini söylemiştir. Bir sonraki seçimlerin ise hukuk denetimine tabi olarak gizli oy açık sayım usulüne göre yapılacağını belirtmiştir (Cumhuriyet 1946, 26 Ekim).

DP’nin merkez ilçe kongresi ise 8 Mart 1948’de düzenlenmiştir. Kongrede hem yereldeki talepler dinlenmiş hem de İsmail Konakkuran, Ramazan Şar, Mustafa Uzallı, Ahmet Toraman, Sadık Ezmen, Arslan Öz and Mustafa Deliorman yönetim kuruluna seçilmiştir. (Edirne Postası 1948, 10 Mart). DP Edirne kongresi vesilesiyle Kütahya mebusu DP Kütahya Milletvekili Ahmet İhsan Gürsoy Edirne’ye gelmiştir. Hasan Yenice il idare kurulu başkanlığına ve Kazım Taner başkan yardımcılığına seçilmiştir (Edirne Postası 1948, 03 Nisan). Parti içi tartışmaların yanı sıra tarım konusu da tartışma konusu olmuştur. Marshall Yardımının ana gündem maddesi olduğu bu toplantılarda bu durum savaş ekonomisi sonrasında Edirne’de büyük bir heyecan yaratmıştır.

CHP Edirne İl Kongresi

Ciddi boyutlarda yaşanan savaş ekonomisi ve halkın tepkisi neticesinde CHP hem milletvekillerini hem de belediye başkanını değiştirmiştir. Bunun yanı sıra siyasi bir manevrayla da Toprak Reformunu gündem yapmıştır. Ancak bunlar ciddi bir çözüm önerisi olarak görülmemiştir (Edirne Postası 1948, 02 Nisan). Hatta CHP Edirne il teşkilatında partililer arasındaki siyasi rekabet de DP'nin işini kolaylaştırmıştır (Edirne Postası 1946, 27 Temmuz). 1946'daki birkaç seçim maratonundan sonra Edirne'deki siyasi partiler 1950 Genel Seçimlerine hazırlık yapmaya başlamışlardır. Ancak seçim yarışında CHP ve DP ön plana çıkmıştır. Aralık 1946'daki CHP ilçe kongrelerinde CHP Parti müfettişi ve Kırklareli milletvekili Şevket Ödül ve CHP İl idare kurulu başkanı Fuat Ozan'da hazır bulunmuşlardır (Edirne Postası 1946, 22 Aralık). CHP'nin Edirne merkez ilçe kongresi ise tam bir bürokratik ağırlık içinde genel müfettiş Abidin Özmen, Vali Siracettin Saraç, belediye başkanı Tahsin Şıpka ve Şevket Ödülün katılımlarıyla gerçekleşmiştir (Edirne Postası 1946, 24 Aralık). Sami tütün başkanlığındaki CHP merkez ilçe kongresi de 1948 yılında Edirne Halkevinde düzenlenmiştir. CHP Edirne il idare kurulunda başkanlık divanı için Hüseyin Karadayı başkan İzzet Demirel ise başkan yardımcısı seçilmiştir (Edirne Postası 1948, 21 Ocak).

CHP bucak teşkilatlarının kurulmasına ve bunların kongrelerine çok önem vermiştir (Edirne Postası 1949, 9 Şubat). CHP Keşan'da da bir ilçe kongresi düzenlemiştir. Bu kongreye de CHP bölge müfettişi Şükrü Adal ve Hüseyin Karadayı katılmıştır. Şükrü Adal CHP'nin Trakya kırsalındaki örgütlenmesinde aktif rol oynamıştır. Uzunköprü'yü de ziyaret eden parti heyeti DP'nin kırsalla olan güçlü bağlantıları karşısında köy ziyaretlerini arttırma kararı almıştır (Edirne Postası 1949, 13 Nisan). CHP ilçe kongreleri Aralık 1949'a kadar tamamlanmıştır. Ancak, 1950 Genel Seçimlerine giden süreçte ulusal meseleler etrafında kenetlenme ve ortak değerleri öne çıkarmaktan ziyade, parti içi tartışmalar ve kişisel menfaatler CHP içinde hizipleşmelere neden olmuştur (Edirne Postası 1949, 24 Aralık).

CHP ve DP'de Parti İçi Tartışmalar

1945-1946 arasında CHP'den Edirne Belediye başkanlığı yaptıktan sonra görevini Tahsin Şıpka'ya devreden Hasan Osma partisine karşı muhalif bir tavra bürünmüştür. Hatta Osma, 1950 seçimlerinde DP'den Edirne milletvekili olacaktır. Hasan Osma'nın CHP'nin Edirne'deki belediye hizmetlerine yönelik eleştirileri de dönemin ruhunu anlamak açısından son derece önem arz

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

---

etmektedir. Osma öncelikle CHP’li belediyenin kentte keyfi bir idare sürdürdüğünü belirterek, kentin ana yol ihtiyacından, Meriç Nehrinden getirilmesi düşünülen içme suyu ihtiyacına ve halk sağlığının korunmasına kadar çözülmesi gereken meselelere işaret etmiştir (Edirne Postası 1948, 10 Şubat). Ancak bu sorunların ne Edirne Belediye Başkanı ne de CHP’li milletvekilleri tarafından iktidara ifade edilemediğini anlatmaktadır. Tek parti yönetimi Edirne’nin iktisadi kalkınmasını ihmal etmekte ildeki yerel yönetim ise aksayan hizmetlerini ve aksayan tren seferlerini dahi dış politik meselelere bağlamaktadır. Hasan Osma tarafından dile getirilen bu görüşler parti içinden muhalif bir görüşün eleştirisi olması bakımından da son derece dikkat çekicidir (Edirne Postası 1948, 10 Temmuz).

DP’de ise tartışma genel merkezden gelen tepeden inmecilikle halkın talepleri arasında kalan DP Edirne milletvekilleri için bir demokrasi imtihanı olmuştur. Birinci sıkıntı CHP’den DP’ye geçen eski belediye başkanı Hasan Osma ve iş adamı Halit Yene’nin DP il teşkilatı tarafından düzenlenen mitinglere katılmamasından dolayı il idare kurulu üyeliğinden istifaya zorlanmalarından kaynaklanmıştır (Edirne Postası 1947, 03 Mayıs). Onların yerine bu göreve Arif Altunalmaz ve Hasan Yıldırman DP il kongresindeki oylama ile parti yönetimine atanmışlardır. Rasih Gürkan, Hasan Erdensoy, Sebahattin Parsoy, Hasan Maksutoğlu, Muiz Halfson, and Nadir Cent’in de aralarında bulunduğu yeni yönetim kurulu üyeleri il idare kurulunun eski kararlarını eleştirmişlerdir (Edirne Postası 1948, 27 Ocak). İkinci sıkıntı ise parti içinde yaşanan bu ikilik üzerine Muhittin Yolageldili başkanlığındaki heyetin Fuat Köprülü, Mehmet Öktem ve Bahattin Ögütmen ile görüşmesidir. Ancak Edirne DP milletvekillerinden Fethi Can Erimçağ’ın bu toplantıya katılmaması görüş ayrılıkları noktasında dikkat çekicidir (Edirne Postası 1948, 21 Şubat). Eski üyeler Fuat Köprülü’nün de önerdiği parti müfettişi Salih Keçeci’yi desteklemişlerdir. Hatta istifaya zorlanan eski idare kurulu üyeleri anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla yeni il idare kurulunu mahkemeye vermişlerdir. Bucak kongreleri yapılmadan ilçe kongrelerinin yapılmasını da yasadışı olarak değerlendirmişlerdir. Böylece Edirne DP teşkilatında iki il idare kurulu ortaya çıkmıştır (Edirne Postası 1948, 10 Şubat). Hatta o dönemde Fuat Köprülü’nün taşra teşkilatlarına yönelik tepeden inmece politik müdahaleleri ve taşra teşkilatlarında buna karşı beliren tepkiler İstanbul, Balıkesir ve İzmir’de de görülmüştür (Kirişçioğlu 2018: 27-28).

Bu tartışmalar sürerken eski üyeleri destekleyen Ahmet Sengelli ve arkadaşlarının DP il binasına izinsiz girmeleri üzerine Rasih Gürkan kendilerini mahkemeye vermiştir (Edirne Postası

1948, 12 Şubat). Sengelli savunmasında birinci itirazı yeni il idare kurulunun seçiminin hukuksuz olduğu ve hali hazırda bir idare kurunun bulunduğu. İkinci olarak da Köprülü'nün tepeden inmece politikasına itiraz ederek Keçeci'nin partizanlık yaptığını iddia etmiştir. Bunun üzerine Edirne DP teşkilatında oluşan tartışma ortamı ve il idare kurulu düzeyindeki bölünmeler Ankara'da DP genel merkezine kadar taşınmıştır (Edirne Postası 1948, 25 Şubat). Neticede, DP'nin Edirne'deki doğuşu ve yükselişi 1930'lardan beri süre gelen sosyo-ekonomik sebeplere dayandığından çok sancılı olmuştur. Neticede halkın talepleriyle parti genel merkezinin tepeden inmece politikaları arasında kalan Edirne'nin 3 DP'li milletvekili partilerinden istifa etmiştir.

Bazen CHP'liler DP'yi yıkıcı propaganda yapmakla ve DP'liler de CHP'yi baskıcı olmakla suçlasalar da İnönü ve Bayar Türkiye uzun dönemli geleceği için stratejik bir şekilde hareket etmişlerdir. İnönü ve Bayar gibi deneyimli iki devlet adamı sayesinde Türkiye'de çok partili yaşama geçiş başarılı ve kalıcı bir şekilde 1946 yılında sağlanmıştır. Hatta bu süreçte 12 Temmuz 1947 Beyannamesi de muhalefetin varlığını ve hükümetin gerekliliğini garanti etmiştir (Eroğul 1970: 34-40). Hem İnönü hem de Bayar kendi partilerinde bulunan demokrasi yanlılarını ön plana çıkartmışlardır (Kaçmazoğlu 2012: 30). Buna karşın DP içindeki sertlik yanlıları kendi partilerini CHP ile bir muvazaa içinde olmakla suçlamışlardır. Bunun üzerine bu kesim 1948 yılında DP 'den ayrılarak Mareşal Fevzi Çakmak önderliğinde daha muhafazakâr olan Millet Partisini kurmuşlardır (Eroğul 1970: 42). Ayrıca, savaş ekonomisi ve deneyimli siyasilere ek olarak Türkiye'de çok partili hayata geçiş aynı zamanda savaş sonrası dönemdeki uluslararası ilişkiler ve Türk dış politikasıyla da yakından ilgilidir. Bu bağlamda 1945 yılındaki SSCB tehdidi karşısında Türkiye ABD ve Batı Blokunun desteğini aramıştır.

DP'deki sertlik yanlısı milletvekilleri kendi partilerini CHP ile bir uzlaşma içinde olmakla da suçlamışlardır. Toplamda da 26 milletvekili DP'den istifa etmiştir (Bayar 1969: 91). Parti programlarına ve mitinglerine katılmayan bu milletvekilleri parti tüzüğünü ihlalden ihraç edilmişlerdir. 26 milletvekilinden 14 kişi 10 Mayıs 1948'de bağımsız demokratlar gurubunu kurmuşlardır (Cumhuriyet 1948, 11 Mayıs; Aydın 2014: 284). Bu bağlamda 3 Edirne DP milletvekili de Millet Partisine katılmışlardır (Edirne Postası 1949, 24 Ağustos). Filiz Çağman'a göre ise Edirne'nin DP'li milletvekilleri sadece Millet Partisine katılmakla kalmamış aynı zamanda bu partinin Mareşal Fevzi Çakmak önderliğinde kuruluşunda da aktif görevde almışlardır (Çağman 2011). DP'nin sertlik yanlısı olan milletvekilleri Fevzi Çakmak'ı hem milli kahraman hem de

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

Atatürk’ten sonra ikinci adam olarak görmüşlerdir. Bu durum DP teşkilatlarında endişeye sebebiyet vermiştir (Kirişçioğlu 2018: 26). Edirne DP milletvekillerinin 1946-1950 arası dönemde DP siyasi kimliklerinden ziyade popülist ve demokratlılar. Demokrasiyi hissedemedikleri için de 1948’de DP’den istifa ettiklerini belirtmiştir (Çağman 2011). İstifa kararları yalnızca kişisel tercihleri olmayıp DP Edirne teşkilatlarının da desteği olduğunu belirtmiştir. DP muhalefetini ikiyüzlü, samimiyetsiz bir muhalefet ve tekelci bir anlayış olduğunu düşünmüşlerdir (Vatandaş 1949, 24 Eylül). Parti tabanından ve parti üst yönetiminden gelen ikili baskı sonucu Edirne DP milletvekillerinin partiden istifa etmeleri ve Millet Partisine geçmeleri ise bazı yerel parti teşkilatlarında hayal kırıklığına ve fikir ayrılıklarına neden olmuştur (Vatandaş 1949, 31 Aralık; Edirne Postası 1948, 09 Mayıs). Bunun üzerine DP genel merkezi Edirne’deki yerel teşkilatlarına yoğun tavsiyelerde ve telkinlerde bulunmuştur (Edirne Postası 1948, 24 Temmuz). Ancak bunların hiçbiri partiden yoğun ve kitlesel kopuşları engellemeye yetmemiştir (Edirne Postası 1950, 22 Mart). İstifalar üzerine Celal Bayar Edirne’ye gelmiş ve 6 gün Trakya’da kalmayı planlasa da sadece bir gün kalıp Edirne’den ayrılmıştır (Edirne Postası 1948, 26 Ekim; Edirne Postası 1948, 13 Kasım; Edirne Postası 1948, 8 Aralık). CHP destekçisi olan Edirne basını da bir müddet Demokrat Parti hakkında algı operasyonuna girişmiş ve DP’den istifalarla ilgili geniş bir propaganda yapmıştır (Edirne Postası 1946, 12 Temmuz). Böylece DP’nin tam olarak teşkilatlanmadan yıkıldığını belirtmişlerdir (Edirne Postası 1947, 8 Mart).

1950 Genel Seçim Kampanyası

1946 seçimlerinde DP Edirne’de bir seçim zaferi elde ederek 5 milletvekilinin 3’ünü kazanmasına rağmen 1950 seçimlerine giden süreçte DP’nin hiçbir milletvekili yoktur. Bu yüzden de CHP’nin 1950 Genel Seçim kampanyasında hükümet politikaları, deneyimli siyasetleri ve DP’nin yetersizliği üzerine odaklanmıştır. Ancak, seçmenlerin çok partili sistemde daha deneyimli olmaları ve DP’nin daha iyi teşkilatlanması sayesinde 1950 genel seçimleri 1946’dakinden daha farklı olacaktır. CHP ve DP arasındaki siyasal çekişmelerden dolayı çalışma beraberliği yapmamışlardır. Milletvekili adaylarında seçim kampanyası sürecinde partizanlık artmıştır. CHP ise bürokratik işlerinden dolayı milletvekilleri köy ve kasaba ziyaretlerine DP kadar gerçekleştirilememiştir (Edirne Postası 1949, 24 Ağustos). Deneyimli birçok siyasetçinin adaylık başvurusu ile 1950 seçim kampanyası çok daha sert geçmiştir (Edirne Postası 1949, 24 Aralık).

Bu süreçte DP Edirne halkının umutlarını ifade etmekte ve sosyo-ekonomik sıkıntılarına somut çözüm önerileri sunmakta çok daha başarılı olmuştur. Seçmen tabanında da Edirne’yi iyi tanıyan Edirne’de doğup yetişmiş kişilerin destekleneceği sık sık belirtilmiştir (Edirne Postası 1950, 11 Mart). Şükrü Kaya, Şakir Kesebir (Bankacı), Mahmut Nedim Gündüzalp, İbrahim Akıncı (Subay-Bürokrat), İbrahim Görece (Hâkim- Meriç’e bağlı Saatağacı Köyünde büyük toprak sahibi) CHP adaylarıdır (Edirne Postası 1950, 12 Nisan). Edirne’de toprak reformu yapılmış olmasına rağmen Saatağacı köyü arazisi Görece ailesine ait olduğundan köylüler toprakları ortakçılık yoluyla işliyorlardı. Görece’nin adaylığı aslında CHP’nin toprak burjuvazisiyle yeniden sınıfsal bir ittifakıdır.

DP adayları ise Hasan Osma (iş adamı-fabrikatör), Ziya Ortaç (Tarım İl Müdürü) ve Rukneddin Nasuhioğlu’dur. Millet Partisi adayları ise Cafer Tayyar, Şefik Çakmak, Fethi Can Erimçağ and Müfit Küngün’dür. Millet Partisinin hedefi ve ilkeleri ise gerçek bir muhalefet, hürriyet ve demokrasidir (Vatandaş 1948, 10 Aralık). Aslında 1948 yılında DP’li milletvekillerinin istifa edip Millet Partisine geçmeleriyle 1946 Genel Seçimlerinin Edirne’de asıl kazananı Millet Partisi olmuştur. Ancak halkın çoğunluğu 1950 Genel Seçimlerinde yeniden DP’ye oy vermiştir. Bu durum halkın özgür iradesi ve sosyo-ekonomik çıkarlarıyla açıklanabilir. 1950 genel seçimlerini Demokrat Parti kazanmış olsa da partinin tepeden inmece tavrı tek parti idaresini hatırlattığı ve seçmen tabanının taleplerini ikinci plana attığı için hem oy oranı 1946’ya oranla %80’den %54’e düşmüş hem de hegemonyası zedelenmiştir (TÜİK 2012: 47). 1950 Genel Seçimlerine Edirne’deki katılım oranı %90’dır. DP 47,715, CHP 36,238 ve MP 4,178 oy almıştır (Edirne Postası 1950, 18 Mayıs). 1950 Genel Seçimlerinde çoğunluk seçim sistemi uygulandığından 5 milletvekilinin tamamını DP çıkartmıştır. Bu kişiler: Arif Altunalmaz, Mehmet Enginün, Cemal Köprülü, Rukneddin Nasuhioğlu ve Hasan Osma’dır (Vatandaş 1949, 15 Nisan). DP genel merkezinin ve Fuat Köprülü’nün tepeden inmece siyasal kontrolleri neticesinde Fuat Köprülü’nün yeğeni Cemal Köprülü Edirne milletvekili seçilmiştir (Kirişçiöglü 2018: 99). Böylece de demokrat, popülist ve tabandan yükselen siyasal talepler sona ermeye başlamıştır. Bu durum DP’nin idealizmden otoriterizme doğru dönüşümünün de ilk işaretidir (Kirişçiöglü 2018: 99).

Tablo 2. 1950 Edirne Milletvekilleri ve Aldıkları Oylar

Milletvekili Adayları	Oy Sayıları	Partiler
Rukneddin Nasuhioğlu	48,360	DP

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

Hasan Osma	47,872	DP
Arif Altunalmaz	47,390	DP
Cemal Köprülü	47,471	DP
Mehmet Enginün	47,481	DP

Kaynak: TBMM Milletvekili Seçilmiş olanlara Ait Tutanak

<https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/mazbatalar.sonuc>

SONUÇ

Edirne'nin bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla 1920'li ve 1930'lu yıllarda halkın yaşadığı gelecek endişesi, ekonomik yılgınlık ve savaş tehlikesi ve tek parti idaresinin yeteriz denetimleri Edirneli seçmenlerin gözünde CHP'nin siyasal güvenilirliğini sarsmıştır. 1930 Belediye Seçimleri bir tepkiyi barındırdığı gibi seçmen için 1946 Genel Seçimleri açısından bir demokrasi tecrübesi de olmuştur. Edirne'de Serbest Cumhuriyet Fırkasının kısmi başarısı seçmenin 1946'da demokrasiye ve çıkarlarına sahip çıkma noktasında önem arz etmektedir. Tüm bu sürecin üzerine İkinci Cihan Harbi'nde uygulanan savaş ekonomisi Edirne Halkının mağduriyetlerini daha da arttırmıştır. Bir diğer ifade ile Edirne halkının gündelik yaşamındaki sosyo-ekonomik tecrübeler halkın her kesiminden Demokrat Partinin destek bulmasını sağlamıştır. Bu bağlamda DP Edirne ilinde tabandan yükselen bir siyasi hareket olmuştur. Bu yüzden de 1946'da DP'nin %80 seçim zaferi demokratların Edirne'deki erken başarısıdır.

Ancak, 1946-1950 arası dönemde DP'yi destekleyen seçmen tabanı partizanlıktan ziyade idealist, ilkeli, demokrat, popülist olup sert ve hakiki muhalefetten taraftır. Nitekim, DP üst düzey yönetiminin tepeden inmece politikaları karşısında DP Edirne teşkilatında istifalar ve Millet Partisine geçişler yaşanmıştır. 1946'da Türkiye genelinin aksine diğer 8 ilde de olduğu gibi Edirne'de de büyük bir başarı kazanmış olan Demokrat Parti 1950 seçim sürecinde Edirne'de hiç milletvekiline sahip değildir. Bu da inişli ve çıkışlı demokrasi yolcuğunda 1946'daki seçim zaferi DP'nin olsa da asıl kazanan Millet Partisi olmuştur.

Edirneli seçmen coğrafyanın getirdiği iktisadi ve toplumsal zorluklar karşısında geliştirdiği oy stratejisinde demokratik ilkeleri ön planda tutmuştur. Nitekim 1947'deki muhtarlık seçimlerinde de 260 köyün 253'ü CHP'li muhtarları desteklemiştir. Bu durumda oy tercihlerinin toplumsal çıkarlar, siyasal ilkeler ve demokrasi üzerine oturduğunu göstermektedir. Bu durum Edirne'nin DP milletvekillerine de ilkeli ve sert bir siyaset izlemek sorumluluğunu yüklemiştir. Ayrıca, Kemalizm

ve Cumhuriyet devrimleri Edirne'deki tüm siyasi partilerin ortak değerleri olarak benimsenmiştir. Ancak DP'nin CHP'ye eleştirisi demokratik olmayışı, siyasal yetersizliği ve başarısızlığıdır.

Yunanistan ve Bulgaristan'a sınır olan Edirne'deki toplumsal, siyasal ve iktisadi yaşam iç ve dış politikanın kesişimde bulunmaktadır. Bu açıdan Edirne çok partili yaşama geçiş sürecinde Türkiye'nin geri kalanından farklı olarak çok özel bir örnektir. Bu yönüyle de o günün koşullarında DP'nin doğuş ve yükseliş nedenlerini anlayabilmek açısından Edirne Türkiye'de eşsiz ve biricik bir örnektir. Bu yüzden, bu çalışma DP'nin Edirne'de doğuş ve yükselişini bir sınır ilinin dış güvenliği, kamu yatırımları, iskân politikaları ve İkinci Cihan Harbi'nin savaş ekonomisi şartlarında aramak gerektiğini gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğlu, S. (1972). *Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri Bir Soru*, İstanbul: Baha Matbaası.
- Aydın, A. (2014). Demokrat Parti'nin Kuruluşunun İlk Yıllarında Parti İçinde Meydana Gelen Hizipleşme ve Müstakil Demokratlar Grubu, *Tarih Okulu Dergisi*, (19), 269-288.
- Başer, K. (2013). 1923-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Toprak Dağılımı ve Toprak Reformunun Politik Sonuçları, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (38), 203-216.
- Bayar, C. (1969). *Başvekilim Adnan Menderes*, İstanbul: Baha Matbaası.
- Burgaç, M. (2013). *Türkiye'de Umumi Müfettişliklerin Kurulması ve Trakya Umumi Müfettişliği*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Burgaç, M. (2017). *Trakya Raporu (1934)*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ceylan, O. (2013). The Transformation of Agricultural Structures Through the Government Policies in Edirne Province (1939-1960), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi- Atatürk Enstitüsü.
- Ceylan, O. (2018). İkinci Dünya Savaşı ve Tarım Ekonomisi: Edirne Vilayeti Örneği (625-639), Türkiye'de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri, 12-14 Nisan 2018, Şanlıurfa.
- Ceylan, O. (2021). Serbest Cumhuriyet Fırkasının Edirne Serüveni: Türkiye Demokrasisi Tarihinden Notlar, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 21(42), 269-294.
- Çağman, F. (2011). *Edirne'nin Saadet Ablası*, G. Mazlum (Ed.), Edirne: Edirne Yerel Tarih.
- Çolak, F. (2011). İzmir'de Demokrat Parti Teşkilatının Kuruluşu, *Tarih Okulu*, (9), 92-111.
- Çolak, F. (2012). İzmir'de 21 Temmuz 1946 Genel Seçimlerinin (Hileli Seçim) Provası: 1946 Belediye Seçimleri, *Tarih Okulu*, 13, 1-14.
- Demirel, T. (2011). *Türkiye'nin Uzun On yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Parti ve Şehir: Demokrat Partinin Edirne’de Doğuşu ve Gelişimi (1946-1950)

- Devlet İstatistik Enstitüsü. (1939). Trakya Umumi Müfettişlik Bölgesinde Yapılan Toprak Anketi (1939), Ankara: Başbakanlık.
- Devlet İstatistik Enstitüsü. (1947). Tarla Bitkileri İstatistiği (1940-1945), Ankara: Başbakanlık.
- Devlet İstatistik Kurumu. (1951). Genel Nüfus Sayımı (1950), Ankara: DİE Matbaası.
- Devlet İstatistik Kurumu. (1955). Tarımsal Yapı ve Üretim (1946-1954), Ankara: Başbakanlık.
- Edirne Ticaret ve Sanayi Odası. (1985). *Edirne Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi*, Yüzüncü Yıl Anısına (1885-1985), İstanbul: Araştırma Basımevi.
- Engin, V. (2008). Rumeli Demiryolu, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, (C. 35, 235-237), İstanbul.
- Erkan, Y. K. (2011). Yirminci Yüzyılın Başında Lüleburgaz Tren İstasyonu, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 28(1), 41-53.
- Eroğul, C. (1970). *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF.
- Ertem, B. (2010). Siyasal Bir Muhalefet Denemesi Olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası, *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 71-92.
- Güneş, G. (2013). Menderes Akdağ, Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Adnan Menderes’in Aydın İlindeki Siyasi Faaliyetleri, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 13(27), 185-224.
- Ivanova, M. Les Luttés Politiques en Turquie (1924-1930). *Etudes Balkanique*, (4), 1978, 12-31.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2012). *Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları*, İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Karaömerlioğlu, M. A. (1998). Bir Tepeden İnme Reform Denemesi: Çiftçi Topraklandırma Kanununun Hikâyesi, *Birikim*, (107), 31-47.
- Karaömerlioğlu, M. A. (1998). The Village Institute Experience in Turkey, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 25(1), 47-73.
- Karpat, K. (2003). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Keyder, Ç. (2009). *Türkiye’de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kirişçioğlu, İ. (2018). The Freedom Party and Grand Narratives, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi-Atatürk Enstitüsü.
- Koçak, C. (2006). *Belgelerle İktidar ve Serbest Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Metin, C. (2001). Çok Partili Hayata Geçiş Döneminde Demirci’de Siyasi Değişim: Bir Sözlü Tarih Çalışması, *Kök Araştırmalar*, 3(1), 27-49.
- Metinsoy, M. (2004). Wars outside the War: The Social Impact of The Second World War on Turkey, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi-Atatürk Enstitüsü.
- Pamuk, Ş. (1988). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devletin Tarımsal Politikaları ve Bölüşüm, Ş. Pamuk ve Z. Toprak. (Ed), *Türkiye’de Tarımsal Yapılar 1923-2000*, İstanbul: Yurt Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2015). *Türkiye’nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası.

- Pınar, M. (2013). Ağrı'da (Karaköse) Demokrat Parti Teşkilatlanması, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 187-206.
- Pınar, M. (2015). Demokrat Parti'nin Muş Teşkilatlanması ve Faaliyetleri, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (25), 125- 141.
- Pınar, M. (2016). *Tek Parti Döneminde Trakya'da Siyasi Hayat ve Yahudiler (1930-1934)*, Grafiker: Ankara.
- Serdar T. (1991). *Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi, Ekonomik Kalkınma Süreçleri Üzerine Bir Deneme*, Ankara: Adalet Matbaacılık.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2011). *Türkiye'de Siyasal Muhafazakârlığın Kurumsallaşması ve Demokrat Parti*, Ankara: Kadim Yayınları.
- TBMM Milletvekili Seçilmiş olanlara Ait Tutanak.
<https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/mazbatalar.sonuc>
- Timur, T. (2003). *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İstanbul: İmge Yayınevi.
- Tuncay, B. (2014). Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş Sürecinin Afyonkarahisar'daki Yansımaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tuncay, M. (1999). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923- 1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2010). *TBMM Albümü 1920-2010*, C. 1, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Zabıt Ceridesi, D. 8, C. 12, 66 Birleşim, 2 Haziran 1948.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Zabıt Ceridesi, D. 8, C. 13, 4. Birleşim, 10 Kasım 1948.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Zabıt Ceridesi, D.7, C. 23, 57. Birleşim, 31 Mayıs 1946.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri (1923-2011)*, Ankara: TÜİK Matbaası.

Gazeteler

Cumhuriyet

Edirne

Edirne Postası

Kırklareli Yeşilyurt

Son Posta

Vatandaş

Yeni Edirne

Yeşil Tire